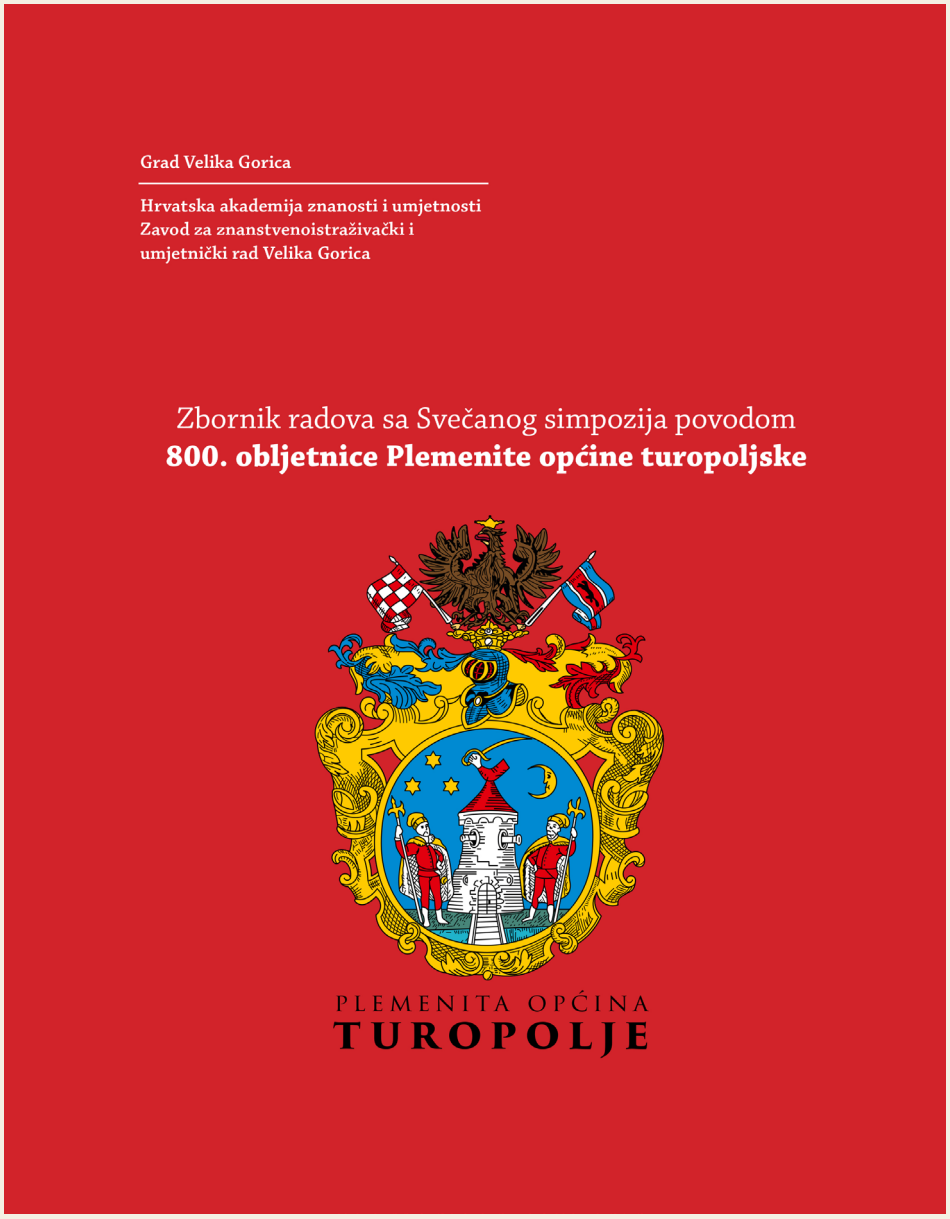
Jasmina Nestić

O bogatoj povijesnoj, umjetničkoj i kulturnoj baštini Turopolja

Svečani simpozij u povodu obilježavanja 800. obljetnice Plemenite općine turopoljske, Velika Gorica, 16. listopada 2025.

Zbornik radova sa Svečanog simpozija povodom 800. obljetnice Plemenite općine turopoljske, Petra Batelja Majić, Vesna Župetić (ur.), Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti / Velika Gorica: Grad Velika Gorica, 2025., 128 str.

ISBN 978-953-347-638-4

Grad Velika Gorica
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zavod za znanstvenoistraživački i
umjetnički rad Velika Gorica
Zbornik radova sa Svečanog simpozija povodom
800. obljetnice Plemenite općine turopoljske
PLEMENITA OPĆINA
TUROPOLJE

Sredinom listopada prošle godine u Interpretacijskom centru Muzeja Turopolja u Velikoj Gorici održan je simpozij kojim je svečano obilježena 800. godišnjica Plemenite općine turopoljske (POT). Simpozij su organizirali Grad Velika Gorica, Plemenita općina turopoljska, Muzej Turopolja i Zavod za znanstvenoistraživački i umjetnički rad HAZU Velika Gorica, a zamišljen je u sklopu međunarodne participativne kulturne manifestacije *Dani europske baštine*, koja je ujedno proslavila 30. godišnjicu održavanja u Hrvatskoj.

Simpozij je osmišljen kao svečana manifestacija sa šest pozvanih predavača koji su se u svojim izlaganjima dotaknuli različitih tema iz bogate povijesne, umjetničke i kulturne baštine Turopolja, koja je, dakako, uvelike isprepletena s poviješću, djelatnošću i pojedincima vezanima za POT, kao njezinim višestoljetnim protagonistima i čuvarima. Ta povijesna samoupravna staleška zajednica turopoljskog plemstva korijene svoje opstojnosti pronalazi u pisanoj povlastici hercega Bele (poslije hrvatsko-ugarski kralj Bela IV.) iz 1225. godine u kojoj se turopoljska braća Ivan i Levča Budun te njihovi rođaci imenuju plemićima i oslobađaju služenja zagrebačkom kastrumu. Njezina su prava i unutarnji ustroj prvi put uređeni u ispravi bana Nikole Guthkeleda 1278. godine, koju je 1279. potvrdio hrvatsko-ugarski kralj Ladislav IV. Nakon više stoljeća kontinuiranog djelovanja, od sredine 19. stoljeća POT postupno gubi pojedine ovlasti i povlastice staleškoga karaktera, a 1947. godine kao

FOTO S. Sarija

zemljišna zajednica u potpunosti je ukinut u sklopu reorganizacije društvenih i vlasničkih odnosa poslijeratne Jugoslavije, zakonom koji je donijelo Predsjedništvo Sabora NR Hrvatske 15. travnja 1947. godine. Svoje djelovanje POT je obnovio 7. srpnja 1991. godine održavanjem osnivačke skupštine (obnoviteljskog spravišća), a zatim je pravno ustrojen kao baštinska udruga u skladu sa zakonodavstvom Republike Hrvatske s ciljem očuvanja turopoljskog identiteta i povijesno-kulturne baštine turopoljskoga kraja.

Svečana manifestacija započela je kratkim uvodnim pozdravima, a zatim su uslijedila izlaganja pozvanih stručnjaka. Ona su ujedno i objavljena u opsežnijoj tekstualnoj formi u zborniku radova tog skupa – *Zbornik radova sa Svečanog simpozija povodom 800. obljetnice Plemenite općine turopoljske* – priređenom i tiskanom upravo za sam događaj, a koji su uredile dr. sc. Petra Batelja Majić, viša asistentica Instituta za povijest umjetnosti u Zagrebu, i Vesna Župetić, voditeljica Odsjeka za kulturu Grada Velike Gorice.[1] Stoga će se daljnji sažeti osvrti u nastavku ovog prikaza odnositi ujedno i na izlaganja i na objavljene tekstove u zborniku.

Prvi je od njih onaj dr. sc. Valentine Janković Barbarić, docentice sa Sveučilišnog odjela za povijest Hrvatskoga katoličkog sveučilišta u Zagrebu, pod nazivom *Političke i društvene prilike u Plemenitoj općini turopoljskoj u prvoj polovici 19. stoljeća*. Analizirajući dokumente arhivskog fonda obitelji Josipović (Hrvatski državni arhiv) te u njima prateći političke angažmane turopoljskih zemaljskih župana, braće Jurja

1 Zbornik je dostupan na mrežnoj stranici https://turopolje.hr/wp-content/uploads/2025/10/Zbornik-radova-800-g-POT-finalno-web.pdf

Josipa (1802. – 1837.) i Antuna Danijela Josipovića (1804. – 1874.), autorica iznosi vrijedna tumačenja o njihovoj uključenosti u važna pitanja vezana za samu Plemenitu općinu te pridonosi rekonstrukciji onodobnih političkih i društvenih prilika. Među njima svakako treba istaknuti iščitane napete odnose između pristaša mađaronske politike i pristaša Ilirske stranke te dugotrajnu borbu za priznavanje pojedinačnog prava glasa turopoljskim plemićima u Hrvatskom saboru i Zagrebačkoj županiji. Velik broj dokumenata neposredno doprinosi i poznavanju uređenja i djelatnosti Plemenite općine, ali i poznavanju običaja, jezika, pa i mentaliteta tadašnjeg stanovništva, odnosno svakodnevice turopoljskih plemića jednoselaca – primjerice, njihova ekonomskog statusa, načina privređivanja, prehrane i odijevanja.

Tekst *Srednjovjekovne i ranonovovjekovne utvrde u Turopolju* supotpisuju dr. sc. Krešimir Regan, viši leksikograf iz Leksikografskog zavoda Miroslav Krleža, i dr. sc. Dubravka Latinčić, profesorica geografije u Osnovnoj školi Jelkovec. U njemu autori obrađuju trinaest turopoljskih utvrda, od kojih tri srednjovjekovne (Čičan, Želin-grad, Peršin-grad) te deset utvrda podignutih u duhu renesansne obrambene arhitekture (Stupnik, Brezovica, Mala Mlaka, Odra, Lukavec, Vukovina, Kosnica, Kravarsko, Želin, Novigrad), vršeći njihovu klasifikaciju u nekoliko tipoloških skupina (grad/gradište, kaštel, plemićka kuća/kurija, utvrđena crkva / pribježište), dajući podatke o njihovoj namjeni (vojni značaj, zaštita vlastelinstava) i građevnim specifičnostima (kombinacija zemljanih i

drvenih elemenata, pojedine zidane) te objašnjavajući njihov položaj i zastupljenost u kontekstu geomorfoloških karakteristika te povijesnih okolnosti turopoljskoga kraja.

O arhitekturi historicizma na području Turopolja na simpoziju je govorio dr. sc. Dragan Damjanović, redoviti profesor s Odsjeka za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu. U svojem tekstu *Historicizam u Turopolju* autor je dao sustavan pregled najvažnijih ostvarenja historicističke sakralne, javne i stambene arhitekture podignute u drugoj polovici 19. i početkom 20. stoljeća u turopoljskom kraju. U pogledu sakralne arhitekture župne crkve u Bukevju (1868. – 1870.) i u Veleševcu (1869. – 1871.) ističe kao jedne od najkvalitetnijih primjera neogotičke arhitekture u Hrvatskoj uopće, a potonju i kao jedan od naših najzanimljivijih primjera *Gesamtkunstwerka* tog razdoblja. Posebno obrađuje i drvene kapele podignute ili dograđivane u drugoj polovici 19. stoljeća, a kao najslikovitije rješenje navodi kapelu svetog Antuna Pustinjaka u Gustelnici, građenoj prema projektu Hermana Bolléa, koja predstavlja jedinstven primjer ostvarene ideje o *hrvatskome narodnom stilu*. Obrađujući veći broj sakralnih primjera, detaljnije se bavi obnovama župnih crkava u Dubrancu i Velikoj Gorici, a u pregledu javnih građevina Velike Gorice obrađuje, među ostalima, zgradu pučke škole, željeznički kolodvor, najamne kuće za Plemenitu općinu turopoljsku, zgradu Kotarskog suda i Prve hrvatske štedionice. U tekstu iznimno bogatom vrijednim podatcima autor piše o idejnim i provedenim projektima za

gradnju odabranih zdanja, podastire imena brojnih stranih i domaćih arhitekata, graditelja i inženjera te umjetnika zaslužnih za njihovo oblikovanje i opremanje, uz iznošenje zanimljivih podataka, poput onih o tijeku i financiranju pojedinih radova, utjecajima različitih projekata i dr.

Dr. sc. Štefka Batinić iz Hrvatskoga školskog muzeja u svojem je tekstu pod nazivom *Stoljeća školstva u Turopolju* dala uvid u razvoj školstva na turopoljskom području od 18. stoljeća pa do suvremenog doba, s naglaskom na važne promjene uslijed legislativnih okvira i različitih državnih uređenja kojima su hrvatske zemlje pripadale. Iz teksta tako saznajemo, primjerice, o prvoj školi otvorenoj u Velikoj Gorici (1617.) te o osnivanju drugih škola u Turopolju tijekom 19. stoljeća – u Pokupskom (1841.), Vukovini (1857.), Odri (1859.), Bukevju (1860.), Veleševcu (1860.), Novom Čiču (1862.), Šćitarjevu (1872.), Dubrancu (1876.), Pešćenici (1894.), Lekeniku (1895.) i dr. U tekstu nalazimo i vrijedne podatke o djelovanju turopoljskih učitelja, među kojima se ističu velikogorički učitelj Ivan Opat, odranski učitelj Milan Kobali i učitelj Vinko Bek koji je djelovao jedanaest godina u školi u Bukevju, gdje je osnovao privatni zavod za odgoj i obrazovanje slijepih učenika. Povijest školstva u 20. stoljeću je, osim osnovnoškolskoga, podrazumijevala i srednjoškolsko te umjetničko obrazovanje. Tako iz teksta saznajemo o osnivanju novih škola u Turopolju, propisanom obveznom osmogodišnjem školovanju, novim pedagoškim standardima i tipovima škola, broju upisanih učenika i dr.

Glazbeni mozaik iz Turopolja tekst je dr. sc. Vjere Katalinić, znanstvene savjetnice u trajnom zvanju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, Odsjek za povijest hrvatske glazbe). U njemu autorica iznosi vrijedne podatke i pretpostavke koje za cilj imaju upotpuniti sliku o glazbenoj kulturi turopoljskoga kraja tijekom povijesti. U tom pogledu ističe pisane izvore koji potvrđuju glazbu kao važan element privatnih druženja na imanjima turopoljskih plemića u prvoj polovici 19. stoljeća (grofa Josipovića, župana Antuna Zdenčaja), pretpostavlja pjevanje lokalnih napitnica na takvim druženjima, ali i uživanje u umjetničkoj glazbi. Osvrće se i na sama glazbala, posebice na orgulje u crkvama (u Vukovini, Odri, Kravarskom, Šćitarjevu i dr.), kao i na turopoljske napjeve i pjesme zabilježene i sačuvane zahvaljujući starijim istraživačima i entuzijastima (Franji Kuhaču, Dragutinu Plutu, Vojku Miklaušiću). Ističe i zaslužnike za promicanje glazbe u Turopolju – pokupskog župnika Pavla Štosa te skladatelja i glazbenog pedagoga Franju pl. Lučića. Kao doprinos razvoju glazbene kulture kraja promatra i osnivanje glazbenih društava (npr. *Lira*, 1876.), tamburaškog orkestra (1895.) te organiziranje pjevačkih smotri (20-ih godina 20. stoljeća).

Baština Turopolja i aktiviranje turističkih atrakcija tekst je dr. sc. Jasenke Kranjčević, znanstvene savjetnice u Institutu za turizam, u kojem autorica analizira povijesno prepoznavanje destinacija turopoljskoga kraja, odnosno daje kronološki prikaz razvoja turizma Turopolja. Kao važna

sidrišta u 19. i početkom 20. stoljeća prati spominjanje turopoljskoga kraja u tekstovima (puto)pisaca (Pannonia, 1842.; L. W. Berezin, 1880.; E. Laszowski i suradnici, 1904., 1908., 1910.), dnevnim novinama (*Agramer Zeitung*, 1893.) i tiskanim vodičima (A. Lukšić, 1891.), zatim osnivanje institucija i društava koja su nudila kulturne sadržaje te tiskane razglednice s prikazima pojedinih uličnih vizura Velike Gorice. Kao važne pokretače u 20. stoljeću autorica ističe, među ostalima, održavanje sportskih manifestacija (Hrvatski sokol, 1923.), istraživanja tradicijske arhitekture (Lj. Topali, 1941.), osnivanje hotelsko-ugostiteljskih objekata, publiciranje turističkih vodiča (1969., 1975.). U suvremenom dobu kao jasni pokretači turističke aktivnosti istaknute su stručne i znanstvene manifestacije i izdanja, izložbe kojima se promovira materijalna i nematerijalna kulturna baština turopoljskoga kraja, kao i projekti njezine revitalizacije i obnove.

Interdisciplinaran pristup te tematska raznorodnost spomenutih izlaganja i tekstova koji iz različitih perspektiva obrađuju Turopolje kao zajednički geografsko-povijesni okvir pokazali su se kao uspješno realizirana ideja koja izvrsno zrcali bogatu povijesnu, kulturnu i umjetničku baštinu turopoljskoga kraja. Pritom se u kontekstu povijesno-umjetničkih tema ističu tekstovi o utvrdama i arhitekturi turopoljskoga kraja, koji su se sadržajno izvrsno uklopili u krovnu temu *Dana europske baštine* za 2025. godinu: *Baština i arhitektura – prozor u prošlost, vrata u budućnost*.

Svakako treba istaknuti važnost razmatranog simpozija i za daljnji poticaj istraživačima da se posvete temama vezanima za turopoljski kraj, kao i izdavanje zbornika kako bi se sadržaji izlaganja samog skupa što uspješnije i brže približili i stručnoj i široj javnosti. U takvom procesu izrazito su bili važni svijest lokalne zajednice i pojedinaca o vrijednosti nasljeđa te odgovornosti prema njemu, a Velika Gorica pritom se pokazala kao sredina koja je postala važan inicijator takvih promišljanja i poticaja, ne samo kada je riječ o temama vezanima za turopoljski kraj nego i istraživanjima nacionalne kulturne baštine šireg područja. U tom pogledu među brojnim je kulturnim događajima u Velikoj Gorici u proteklih nekoliko godina potrebno istaknuti veliki znanstveno-stručni skup *Održivost kulturne baštine*, održan 2022. godine (zbornik radova tiskan je 2023.; https://dizbi.hazu.hr/?pr=v.pdf&id=2638590), koji je uključivao i turopoljske teme, a među pojedincima i njegovu idejnu pokretačicu, spomenutu Vesnu Župetić, ujedno i zbog njezina dugogodišnjega i ustrajnog rada na očuvanju i promociji kulturne baštine Turopolja. Kontinuitet znanstvenih i stručnih skupova posvećenih zavičajnoj baštini se, dakle, godinama postupno gradi u Velikoj Gorici, a plodna dosadašnja partnerska suradnja lokalnih aktera zasigurno je dobar zalog za buduće projekte. ×

LITERATURA:

ZORA HENDIJA, „Plemenita općina Turopolje (POT)", u: *Turopoljski leksikon*, Mladen Klemenčić, Katja Matković Mikulčić (ur.), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2021., 456–463.

IVAN ROŽIĆ, *Povijest Plemenite općine turopoljske: odabrana poglavlja*, Pučko otvoreno učilište Velika Gorica; Plemenita općina turopoljska, Velika Gorica, 2020.

Plemenita općina Turopolje, https://turopolje.hr/naslovna/ (posjećeno 20. srpnja 2026.)